

Hoge Raad, 4 januari 1991, Van Dale v Romme**AUTEURSRECHT****Voor auteursrechtelijk werk vereiste originaliteit**

Een verzameling van woorden die deel uitmaken van de Nederlandse taal, voldoet niet zonder meer aan het vereiste van een eigen, oorspronkelijk karakter dat het persoonlijk stempel van de maker draagt. Dat is anders zijn indien de verzameling het resultaat is van een selectie die een persoonlijke visie van de maker tot uitdrukking brengt.

Bij de beoordeling van het middel moet worden vooropgesteld dat, wil een voortbrengsel kunnen worden beschouwd als een werk van letterkunde, wetenschap of kunst als bedoeld in art. 1 in verbinding met art. 10 Aw, vereist is dat het een eigen, oorspronkelijk karakter heeft en het persoonlijk stempel van de maker draagt. Een verzameling van woorden die deel uitmaken van de Nederlandse taal, voldoet niet zonder meer aan dit vereiste. Op zich zelf is zulk een verzameling immers niet meer dan een hoeveelheid feitelijke gegevens die als zodanig voor auteursrechtelijke bescherming niet in aanmerking komt. Dat zou slechts anders zijn indien de verzameling het resultaat zou zijn van een selectie die een persoonlijke visie van de maker tot uitdrukking brengt. Uit hetgeen het hof heeft overwogen valt niet op te maken dat het hier om zulk een selectie gaat. Daarin is, integendeel, slechts sprake van „de schat van woorden die deel uitmaken van de Nederlandse taal”, waarbij ten aanzien van de selectiecriteria niet anders blijkt dan dat het gaat om woorden die in een modern woordenboek als de Grote Van Dale voor vermelding in aanmerking komen.

Vindplaatsen: IER 1991, nr. 38, p. 96, m.nt Grosheide; Computerrecht 1991, p. 84, m.nt Hugenholtz; NJ 1991, 608, m.nt Verkade; AA 1992, p. 31, m.nt. Cohen Jehoram; AMI 1991, p. 177, m.nt Spoor;

Hoge Raad, 4 januari 1991

(Ras, De Groot, Hermans, Haak, Boekman)

[X] Romme, wonende te [Y], eiser tot cassatie, adv. mr. J.W. van Leeuwen,

tegen

Van Dale Lexicografie BV, te Utrecht, verweerster in cassatie, niet verschenen

1. Het geding in feitelijke instanties

Verweerster in cassatie - verder te noemen Van Dale - heeft bij exploit van 7 juli 1989 eiser tot cassatie - verder te noemen Romme - gedagvaard voor de president Rb. Utrecht en - na wijziging van eis - gevorderd Romme te veroordelen met onmiddellijke ingang iedere inbreuk op het auteursrecht van Van Dale door het veeleuldigen en openbaarmaken van het woordenbestand of een substantieel gedeelte daarvan te

staken en gestaakt te houden, aan de advocaat van Van Dale op te geven naam en adres van degenen die het litigieuze produkt hebben afgenomen, de potentiële afnemers te wijzen op de consequenties van eventuele afname van deze produkten en van hen teruggave van deze produkten te verzoeken en hem te veroordelen tot betaling van een bedrag van f 10 000 (later gewijzigd in f 5000) als voorschot op de door Van Dale geleden schade, een en ander op verbeurte van een dwangsom van f 5000 per dag.

Nadat Romme tegen de vorderingen verweer had gevoerd heeft de president bij vonnis in kort geding van 17 aug. 1989 (IER 1989/5, 49, p. 91; red.) Romme veroordeeld om met onmiddellijke ingang iedere inbreuk op het auteursrecht van Van Dale door de veeleuldiging en openbaarmaking van - een substantieel deel van - de verzameling trefwoorden van de Grote Van Dale gestaakt te houden, met een dwangsom van f 5000 per dag dan wel f 1000 voor ieder exemplaar van het bestand, en met afwijzing van het meer of anders gevorderde.

Tegen dit vonnis heeft Romme hoger beroep ingesteld bij het Hof Amsterdam, waarna Van Dale incidenteel hoger beroep heeft ingesteld.

Bij arrest van 29 maart 1990 (IER 1990/4, 40, p. 83; red.) heeft het hof het principaal beroep afgewezen en in het incidenteel beroep het bestreden vonnis vernietigd voor zover de navolgende voorzieningen zijn geweigerd, en opnieuw rechtdoende Romme bevolen aan de advocaat van Van Dale naam en adres op te geven van degenen die het litigieuze produkt hebben afgenomen, en die afnemers schriftelijk op de hoogte te stellen van dit arrest en, met het oog daarop, te verzoeken het geleverde produkt aan hem terug te geven, een en ander op verbeurte van een dwangsom van f 500 per dag.

(...)

2. Het geding in cassatie

(...) De [conclusie](#) van de A.-G. Strikwerda strekt tot verwerping van het beroep.

3. Beoordeling van het middel

3.1. In cassatie kan van het volgende worden uitgegaan:

- Van Dale is de maker van het woordenboek „Van Dale's Groot Woordenboek der Nederlandse Taal”;
- de in 1984 verschenen 11e druk van dit woordenboek (verder: de Grote Van Dale) bevat ongeveer 230 000 alfabetisch gerangschikte trefwoorden, telkens gevolgd door een omschrijving;
- Romme die als hobby beoefent het oplossen van onder meer kruiswoordpuzzels en cryptogrammen en het maken van anagrammen, heeft al deze trefwoorden (te zamen met naar zijn zeggen nog enige duizenden woorden die hij van elders kende) overgebracht of doen overbrengen op computerdiskettes, waarbij van elk zelfstandig naamwoord ook de meervoudsvorm werd ingevoerd, een en ander met weglating van koppeltekens, accenten en trema's en vervanging van de letter ij door een ander teken;
- door toepassing van wat het hof noemt „enige computer-manipulaties” heeft Romme de alfabetisch/lexicografische rangschikking van Van

Dale's trefwoordenbestand doorbroken en de gehele verzameling woorden (inclusief zijn „eigen” woorden) ondergebracht in een nieuwe rangschikking die, zoals het hof zegt het te begrijpen, dient als basis van het uiteindelijk computerprogramma, met behulp waarvan (zonder verder denkwerk) in cryptogrammen in te vullen woorden van bepaalde lengte waarvan enige letters bekend zijn, kunnen worden opgevraagd;

e. van het aldus bewerkte bestand zijn in ieder geval twee exemplaren in handen gekomen van anderen dan Romme.

3.2. Op de grond dat het trefwoordenbestand van de Grote Van Dale een werk is van letterkunde, wetenschap of kunst als bedoeld in art. 1 in verbinding met art. 10 lid 1 Auteurswet 1912, althans dat dit trefwoordenbestand is een ander geschrift als in art. 10 lid 1 onder 1e genoemd, heeft Van Dale haar vorderingen primair gebaseerd op inbreuk op haar auteursrecht; subsidiair heeft zij geageerd uit onrechtmatige daad.

Aannemende dat hier sprake is van een werk in voor-melde zin hebben president en hof de vorderingen toewijsbaar geoordeeld.

3.3. Het geschil in cassatie betreft uitsluitend de vraag of de verzameling trefwoorden van de 11e druk van de Grote Van Dale op zichzelf een auteursrechtelijk beschermd werk is van letterkunde, wetenschap of kunst als bedoeld in art. 1 in verbinding met art. 10 Aw; dat het woordenboek als geheel zulk een werk is, is niet in geschil.

Het hof heeft zijn bevestigende beantwoording van die vraag gebaseerd op de overweging dat de redactie bij de samenstelling van de 11e druk is uitgegaan van het trefwoordenbestand van voorgaande drukken, waaruit zij woorden heeft weggelaten en waaraan zij door haar van elders verzamelde en door vrijwilligers aan haar opgegeven woorden (en betekenissen) heeft toegevoegd, een en ander met hantering van door haar opgestelde criteria. Naar 's hofs oordeel is aldus sprake van een oorspronkelijke selectie, en geeft de daarin besloten creatieve arbeid aan het bestand een oorspronkelijk karakter (r.o. 4.1).

Het betoog van Romme dat het geheel niet meer is dan de optelsom van losse woorden en dat op losse woorden geen auteursrecht mogelijk is, heeft het hof verworpen, op de grond dat het werk „nu juist bestaat in de beschrijving van de schat van woorden die deel uitmaken van de Nederlandse taal en naar de criteria van de redactie voor vermelding in aanmerking komen, waarbij van de meeste van die woorden de betekenis wordt gegeven” (r.o. 4.4).

3.4. Bij de beoordeling van het middel moet worden vooropgesteld dat, wil een voortbrengsel kunnen worden beschouwd als een werk van letterkunde, wetenschap of kunst als bedoeld in art. 1 in verbinding met art. 10 Aw, vereist is dat het een eigen, oorspronkelijk karakter heeft en het persoonlijk stempel van de maker draagt. Een verzameling van woorden die deel uitmaken van de Nederlandse taal, voldoet niet zonder meer aan dit vereiste. Op zich zelf is zulk een verzameling immers niet meer dan een hoeveelheid feitelijke gegevens die als zodanig voor auteursrechtelijke be-

scherming niet in aanmerking komt. Dat zou slechts anders zijn indien de verzameling het resultaat zou zijn van een selectie die een persoonlijke visie van de maker tot uitdrukking brengt. Uit hetgeen het hof heeft overwogen valt niet op te maken dat het hier om zulk een selectie gaat. Daarin is, integendeel, slechts sprake van „de schat van woorden die deel uitmaken van de Nederlandse taal”, waarbij ten aanzien van de selectiecriteria niet anders blijkt dan dat het gaat om woorden die in een modern woordenboek als de Grote Van Dale voor vermelding in aanmerking komen.

Uit het voorgaande volgt dat het hof tenzij is uitgegaan van een onjuiste rechtsopvatting ten aanzien van het begrip werk in de zin van de Auteurswet 1912, hetzij zijn oordeel niet genoegzaam heeft gemotiveerd. Voor zover het middel daarover klaagt, is het gegrond; de overige klachten behoeven geen behandeling.

4. Beslissing

De HR:

vernietigt het arrest van het Hof Amsterdam van 29 maart 1990;

verwijst de zaak ter verdere behandeling en beslissing naar het Hof 's-Gravenhage;

veroordeelt Van Dale in de kosten van het geding in cassatie, tot deze uitspraak aan de zijde van Romme begroot op f 3378,75, op de voet van art. 57b Rv te voldoen aan de griffier.

Conclusie Advocaat-Generaal Strikwerda:

1. Van Dale, niet verschenen verweerster in cassatie, is de maker van Van Dale's Groot Woordenboek der Nederlandse Taal (de „Grote Van Dale”). Dit woordenboek bevat in zijn 11e druk ongeveer 230 000 alfabetisch gerangschikte trefwoorden, telkens gevolgd door een omschrijving daarvan.

2. Romme, eiser tot cassatie, heeft om het oplossen van onder meer kruiswoordpuzzels, cryptogrammen en het maken van anagrammen te vereenvoudigen een computerbestand vervaardigd dat bestaat uit een woordenbestand en een daaraan gekoppeld toepassingsprogramma dat in staat is enkele - op de oplossing van puzzels gerichte - zoekprogramma's uit te voeren. Dit woordenbestand is voor een groot gedeelte samengesteld uit de verzameling trefwoorden van de 11e druk van de Grote Van Dale, alsmede de voluit geschreven meervoudsvormen daarvan. Romme heeft daartoe de verzameling trefwoorden van de Grote Van Dale onder het aanbrengen van enkele wijzigingen en het toevoegen van andere, zelf opgespoorde trefwoorden overgebracht op computerdiskettes.

3. Inzet in cassatie is de vraag of Van Dale aanspraak kan maken op auteursrechtelijke bescherming van de verzameling trefwoorden.

4. In eerste aanleg heeft de president van de Utrechtse rechtbank, bij wie Van Dale in kort geding onder meer had gevorderd aan Romme een verbod tot verdere vereenvoudiging en openbaarmaking van de trefwoordenverzameling op te leggen, die vraag in be-

vestigende zin beantwoord. De president overwoog (r.o. 5):

„De verzameling trefwoorden van de 11e druk van de Grote Van Dale is, naar Van Dale onweersproken heeft betoogd, samengesteld op basis van onder meer de vorige druk van de Grote Van Dale (zoals telkens bij een nieuwe uitgave de laatste uitgave als basis wordt gebruikt). De redactie van de Grote Van Dale heeft vervolgens nieuwe, Nederlandse woorden verzameld met behulp van diverse boeken en tijdschriften, alsmede door het noteren van spreektaal. Slechts indien een nieuw woord voldeed aan de door de samenstellers ontwikkelde eigen selectiecriteria, werd dit als zodanig opgenomen in de 11e druk van de Grote Van Dale. Dit een en ander brengt naar Ons voorlopig oordeel mee dat de aldus ontstane verzameling trefwoorden van de 11e druk dient te worden aangemerkt als het resultaat van creatieve arbeid, die voorts door haar omvang en samenstelling een eigen, oorspronkelijk, van alle andere woordenboeken afwijkend karakter heeft, zodat op de verzameling trefwoorden als zodanig auteursrecht rust hetwelk toekomt aan de maker er van, te weten Van Dale”.

5. In hoger beroep besliste het Hof te Amsterdam in gelijke zin. In zijn arrest van 29 maart 1990 overweegt het hof onder meer: (enz.)

6. Het valt op dat het hof, evenals de president in eerste aanleg, de auteursrechtelijke bescherming die aan de trefwoordenverzameling van de Grote Van Dale wordt toegekend niet grondt op de zgn. geschriftenbescherming ex art. 10 lid 1 sub 1 Auteurswet, waarop de arrestenreeks HR 1 jan. 1937, NJ 1937, 1092 (Telefoongids), HR 17 april 1953, NJ 1954, 211 (Radioprogramma's I), HR 27 jan. 1961, NJ 1962, 355 (Explicator) en HR 25 juni 1965, NJ 1966, 116 (Televizier II) betrekking heeft. Zie daarover o.a. Verkade/Spoor, Auteursrecht (1985), p. 56-64 en Hugenholtz, Auteursrecht op informatie, diss. (1989), p. 109-118. De vorderingen van Van Dale worden op de daaraan primair meegegeven grondslag toewijsbaar geoordeeld: de verzameling trefwoorden heeft voldoende „eigen, oorspronkelijk karakter” om reeds uit dien hoofde als „werk” in de zin van art. 10 Aw voor auteursrechtelijke bescherming in aanmerking te komen.

7. Tegen het arrest van het hof is Romme (tijdig) in cassatie gekomen met een uit vier onderdelen opgebouwd middel dat zich met een rechtsklacht en motiveringsklachten tegen de zojuist aangehaalde rechtsoverwegingen van het hof keert.

8. Na het inleidende onderdeel 1 werpt onderdeel 2 als rechtsklacht op dat het hof heeft miskend dat een verzameling trefwoorden nooit voorwerp van auteursrechtelijke bescherming kan zijn, aangezien zo'n verzameling niet meer is dan de optelsom van de losse woorden waaruit de verzameling bestaat, terwijl op losse woorden geen auteursrecht mogelijk is.

9. Inderdaad, op losse woorden kan geen auteursrecht rusten. Woorden zijn feitelijke gegevens en feiten kunnen, evenals ideeën en gedachten, auteursrechtelijk niet worden gemonopoliseerd. Vgl. Van Lingen, Auteursrecht in hoofdlijnen (1984), p. 44; Verkade/Spoor, a.w.,

p. 49-50; Gerbrandy, Kort commentaar op de Auteurswet 1912 (1988), p. 61, 68-69; Hugenholtz, a.w., p. 71 e.v. Dat feitelijke gegevens auteursrechtelijk niet beschermd zijn, sluit echter niet uit dat een verzameling van feitelijke gegevens wel een auteursrechtelijk beschermd werk kan opleveren. Vgl. Verkade/Spoor, a.w., p. 50; Gerbrandy, a.w., p. 68; Hugenholtz, a.w., p. 107 e.v. In de rangschikking en selectie van het feitenmateriaal of in de wijze waarop de feitenverzameling voor de gebruikers wordt ontsloten kan zoveel oorspronkelijkheid gelegen zijn dat aan de verzameling een „eigen persoonlijk karakter” (HR 27 jan. 1961, NJ 1962, 355; HR 5 jan. 1979, NJ 1979, 399) kan worden toegeschreven. Een chronologische lijst van alle 199 kerkelijke cantates van Johann Sebastian Bach draagt niet het persoonlijk stempel van de compiler. Doch een rangschikking van of selectie uit die cantates op schoonheid of zeggingskracht, zoals door Vestdijk ondernomen (Verzamelde muziekessays, deel 6, p. 7 e.v.), of een ontsluiting op basis van tekstbehandeling, harmonische wendingen e.d. kan een creatieve conceptie verbergen die aan de verzameling een eigen oorspronkelijk karakter geeft.

10. Kan ook een verzameling van „kale” feitelijke gegevens, zoals de in een woordenboek opgenomen trefwoorden (dus zonder de omschrijvingen en eventuele kruisverwijzingen) een persoonlijk stempel van de maker dragen? De oorspronkelijkheid kan niet schuilen in de alfabetische rangschikking. Die rangschikking vloeit noodzakelijk voort uit de gebruiksfunctie van een woordenboek, is in zoverre functioneel bepaald, en doet het ene woordenboek niet van het andere woordenboek verschillen. Iedere andere rangschikking van de woorden zou aan het werk vrijwel zeker een uniek, persoonlijk karakter verlenen, doch het werk als woordenboek waardeloos maken. Ook in de wijze van ontsluiting ligt geen oorspronkelijkheid. De ontsluiting van de woordenverzameling voor de gebruikers valt hier immers samen met de alfabetische rangschikking en deze is functioneel bepaald.

11. Blijft over de selectie van de woorden, en daarin heeft het hof dan ook het eigen, persoonlijk karakter van de trefwoordenverzameling gezocht. De Grote Van Dale bevat niet alle woorden die in de Nederlandse taal ooit gebruikt zijn, doch een selectie daaruit, waarbij de „creatieve arbeid” die besloten ligt in die selectie aan de trefwoordenverzameling een eigen, oorspronkelijk karakter verleent.

12. De oplossing van het hof doet mij nogal gekunsteld aan. Door de keuzevrijheid van Van Dale is de selectie van de woorden op zichzelf oorspronkelijk. Maar is daardoor ook het auteursrechtelijk relevante resultaat („de vormgeving, die de uiting is van datgene, wat den maker tot zijn arbeid heeft bewogen”, HR 28 juni 1946, NJ 1946, 712) als persoonlijke schepping herkenbaar? Ik verwijs naar de kritiek op het criterium van de oorspronkelijke keuze van Quaadvlieg, De auteursrechtelijke bescherming van het technisch aspect van industriële vormgeving en computerprogrammatuur, diss. (1987), p. 25-27. Bovendien heeft de oplossing van het hof als

merkwaaardige consequentie dat het trefwoordenbestand van een woordenboek dat niet selecteert maar volledigheid nastreeft geen auteursrechtelijke bescherming als werk toekomt, hoewel het verzamelen van de trefwoorden hier minstens evenveel „creatieve arbeid" vergt. De paradox maakt duidelijk dat de bescherming van verzamelingen van „kale" feitelijke gegevens eigenlijk niet in het auteursrecht thuishoort. Vgl. Hugenholtz, a.w., p. 136-138. Wil men de verzamelprestatie beschermen, dan zou het accent niet op de oorspronkelijkheid van de verzameling moeten liggen, maar op de arbeid die aan de verzameling ten grondslag ligt („het werk achter het werk", Hugenholtz, a.w., p. 137). Bescherming van de verzamelprestatie langs de regels inzake ongeoorloofde mededinging is dan de te prefereren weg.

13. Wat hiervan ook zij, 's hofs oordeel dat de selectie en de daarin besloten creatieve arbeid aan het trefwoordenbestand van de Grote Van Dale een eigen oorspronkelijk karakter geven, is van overwegend feitelijke aard en onttrekt zich aan toetsing in cassatie (HR 5 jan. 1979, NJ 1979, 339). 's Hofs oordeel getuigt ook niet van een onjuiste rechtsopvatting: een verzameling van feitelijke gegevens kan, niettegenstaande dat op de losse feitelijke gegevens geen auteursrecht rust, door de wijze van rangschikking, selectie of ontsluiting van het feitenmateriaal een werk zijn in de zin van art. 10 Aw. Onderdeel 2 moet daarom m.i. falen.

14. Onderdeel 3 van het middel noemt de motivering van het reeds door onderdeel 2 aangevallen rechtsoordeel van het hof onbegrijpelijk. De klacht kan niet slagen: zuivere rechtsoordelen kunnen in cassatie slechts met materiele klachten, niet met motiveringsklachten worden bestreden. Vgl. Veegens, Cassatie in burgerlijke zaken, 3e dr. (1989) bew. door E. Korthals Altes en H.A. Groen, p. 229 met rechtspraakgegevens.

15. Ook de motiveringsklachten van onderdeel 4 kan naar mijn mening geen succes hebben. Nu het hof het eigen, oorspronkelijk karakter van het trefwoordenbestand heeft gezocht in de creatieve arbeid die besloten ligt in het selectieproces, is niet onbegrijpelijk dat het hof geen scheiding heeft willen maken tussen het opstellen van de selectiecriteria en de toepassing daarvan.

16. Geen der aangevoerde cassatieklachten gegrond bevindend, kom ik tot de conclusie dat het beroep tevergeefs is ingesteld en verworpen dient te worden.